

Plaskacz Maciej, Przedmiot wyroku wstępnego i postępowanie przed sądem pierwszej instancji po jego wydaniu

Opublikowano: PPC 2014/1/35-49

Autor:

Plaskacz Maciej

Rodzaj:

artykuł

TEZA 1 aktualna

W hipotezie art. 318 § 1 k.p.c. posłużono się pojęciem roszczenia w znaczeniu procesowym. Po pierwsze [...] jedynie roszczenie procesowe może być ocenione pod kątem jego zasadności, gdyż roszczenie materialne może tylko istnieć lub nie istnieć. Po drugie, usprawiedliwienie roszczenia co do zasady jest przesłanką wydania wyroku wstępnego, a zatem w czasie stosowania tego przepisu roszczenie to w dalszym ciągu jest roszczeniem twierdzonym. Po trzecie, konieczne jest zachowanie tożsamości między przedmiotami rozstrzygnięcia wyrokiem wstępnym i wyrokiem końcowym. Skoro ten ostatni rozstrzyga o roszczeniu procesowym będącym przedmiotem procesu, to o tym samym musi orzekać wyrok wstępny. W konsekwencji należy stwierdzić, że wyrokiem wstępnym rozstrzyga się o roszczeniu procesowym, choć w ograniczonym zakresie, nieobejmującym wysokości zgłoszonego żądania.

TEZA 2 aktualna

Wyrok wstępny korzysta z mocy wiążącej co do będących przedmiotem rozstrzygnięcia faktów i powiązanych z nimi zagadnień prawnych odnoszących się do roszczenia procesowego jako całości. Może on jednak utracić tę cechę w całości lub w części w przypadku niektórych postaci zmiany powództwa oraz wykrycia faktów lub środków dowodowych odnoszących się do zasady roszczenia, z których strona nie mogła skorzystać przed wydaniem wyroku wstępnego, lub wystąpienia po jego wydaniu zdarzenia, wskutek którego zobowiązanie wygasło albo nie może być egzekwowane.

1. Wstęp

W polskiej procedurze cywilnej istnieje niewiele instytucji procesowych tak trwałych jak wyrok wstępny. Przepisy regulujące go obowiązują bowiem w niezmiennym kształcie ponad osiemdziesiąt lat¹. Ich wykładnia i stosowanie nie pozostają jednak wolne od kontrowersji, o czym świadczą liczne rozbieżne stanowiska judykatury i doktryny. Wskazać można również na obszary, które dotychczas nie stały się przedmiotem szerszej analizy. Należy do nich postępowanie sądu pierwszej instancji po wydaniu wyroku wstępnego, któremu m.in. poświęcone zostanie niniejsze opracowanie.

Przedstawienie tytułowej problematyki wymaga przypomnienia podstawowych założeń wyroku wstępnego. Należy on do instytucji służących realizacji postulatu szybkości i sprawności postępowania oraz zasad ekonomii procesowej. Jako cel wydania wyroku wstępnego wskazuje się uniknięcie przez sąd prowadzenia długotrwałego i kosztownego

postępowania dowodowego dotyczącego wysokości żądania w sytuacji, w której sąd drugiej instancji zająłby stanowisko, że powodowi nie przysługuje roszczenie². Skorzystanie z tej instytucji jest dopuszczalne w razie istnienia sporu zarówno co do zasady, jak i wysokości roszczenia³, jeżeli żądanie sformułowane zostało przy użyciu mierników wielkości⁴. Abstrahując od spornego zagadnienia dopuszczalności wydania wyroku wstępnego przez sąd drugiej instancji lub sąd kasacyjny, nie ulega wątpliwości, że wyrok taki może być wydany przez sąd pierwszej instancji⁵. Rola wyroku wstępnego ogranicza się do procesu, w którym został wydany⁶, i nie może on funkcjonować w obrocie jako wyrok ustalający w sytuacji, w której wyrok końcowy nie został wydany⁷. Ma jednak charakter samoistnego orzeczenia podlegającego zaskarżeniu apelacją na zasadach ogólnych⁸.

2. Przedmiot wyroku wstępnego

Zagadnieniem o centralnym znaczeniu dla stosowania instytucji wyroku wstępnego jest określenie przedmiotu rozstrzygnięcia tego wyroku. Od przyjętego rozwiązania zależy bowiem zakres spraw, w których może być wydany, oraz zakres kognicji sądu po jego uprawomocnieniu wynikający ze związania wyrokiem wstępnym. Z art. 318 § 1 k.p.c. wynika jedynie, że sąd w wyroku wstępnym orzeka o zasadzie roszczenia, przy czym przeciwstawiono ją wysokości żądania, o której orzeka się w wyroku końcowym.

2.1. Pojęcie roszczenia w rozumieniu art. 318 § 1 k.p.c.

Zgodnie ze stanowiskiem dominującym w judykaturze⁹ i piśmiennictwie, przez pojęcie „roszczenie usprawiedliwione co do zasady” rozumie się istnienie stosunku materialnoprawnego warunkującego istnienie dochodzonego roszczenia¹⁰ lub uzasadniającego uwzględnienie powództwa¹¹. Według niektórych autorów, pojęcie „roszczenie” użyte w art. 318 § 1 k.p.c. oznacza roszczenie procesowe, tj. twierdzenie o istnieniu lub nieistnieniu prawa podmiotowego, przedstawione sądowi w celu wiążącego ustalenia tego istnienia lub nieistnienia¹². W określeniu „roszczenie usprawiedliwione co do zasady” dostrzegają oni natomiast usprawiedliwienie powództwa co do zasady, traktując jednocześnie roszczenie jako synonim żądania¹³. W tym nurcie wypowiedzi uznanie roszczenia usprawiedliwionego co do zasady oznacza przesądzenie, że powództwo zostanie uwzględnione co najmniej w minimalnej wysokości¹⁴.

Interpretację pojęcia „roszczenie usprawiedliwione co do zasady” należy rozpocząć od poczynienia założenia, że użycie przez ustawodawcę w art. 318 § 1 k.p.c. dwóch różnych pojęć - roszczenia i żądania - było zabiegiem celowym¹⁵. Pojęcie roszczenia budzi zasadnicze rozbieżności interpretacyjne. Jako roszczenie materialnoprawne oznacza ono bowiem uprawnienie do żądania od konkretnej osoby konkretnego zachowania¹⁶. Przez roszczenie procesowe rozumie się natomiast twierdzenie powoda o istnieniu lub nieistnieniu określonej normy indywidualno-konkretnej (w innym ujęciu - prawa podmiotowego) przedstawione sądowi w celu wiążącego ustalenia tego istnienia lub nieistnienia¹⁷. Wskazuje się też na ich odmienną oraz samodzielny byt¹⁸. Za dominujący można przy tym uznać pogląd, że roszczenie procesowe stanowi przedmiot procesu cywilnego oraz przedmiot wyrokowania¹⁹. Odnotować trzeba jeszcze szersze ujęcie pojęcia roszczenia na gruncie Kodeksu postępowania cywilnego jako synonimu „każdego uprawnienia doznającego ochrony prawnej”²⁰. Dopuszcza się przy tym autonomiczne interpretacje terminu „roszczenie” uwzględniające specyfikę przepisu, w którym został użyty²¹. Nie można

jednocześnie wskazać na gruncie wykładni językowej prostych i jednoznacznych kryteriów pozwalających ustalić, które z wymienionych znaczeń zostało przypisane pojęciu roszczenia w konkretnym przepisie²². Nic nie stoi jednak na przeszkodzie, by jako zasadę przyjąć, że Kodeks postępowania cywilnego generalnie używa terminu „roszczenie” na oznaczenie przedmiotu procesu oraz używa go wówczas w innym znaczeniu niż prawo cywilne materialne²³. Jedynie w wyjątkowych sytuacjach nadaje się mu znaczenie materialnoprawne²⁴. Dodatkowo, w określonych - także wyjątkowych - sytuacjach terminu roszczenia używa się w szerszym znaczeniu jako każdego uprawnienia doznającego ochrony prawnej. Żądanie stanowi natomiast - obok podstawy faktycznej - element roszczenia procesowego²⁵, który wskazuje na treść domaganego przez powoda rozstrzygnięcia sprawy co do jej istoty, a jego odpowiednikiem jest rozstrzygnięcie zawarte w sentencji orzeczenia. Wskazuje się również, że żądanie i podstawa faktyczna składają się na powództwo, przy czym przedmiotem żądania jest wydanie wyroku określonej treści²⁶. Terminu „żądanie” Kodeks używa w przepisach, które bezpośrednio pozostają w związku z przedmiotem orzekania sądu (patrz art. 317, 318, 321 k.p.c.)²⁷. Może ono dotyczyć zasądzenia świadczenia, ustalenia istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa oraz ukształtowania stosunku prawnego lub prawa. Pojęciem żądania w tym znaczeniu posłużono się m.in. w art. 130³ § 2, art. 187 § 1 pkt 1, art. 321 § 1, art. 322, 485 § 1 k.p.c. Można przyjąć, że jego synonimem jest termin „żądanie pozwu” użyty w art. 101, 206 § 2 pkt 1, art. 317 § 1, art. 347, 383, 442 k.p.c.²⁸. Nie ulega przy tym wątpliwości, że pojęcia żądania i żądania pozwu mają charakter ściśle procesowy.

Przenosząc poczynione uwagi na grunt analizowanej problematyki, można stwierdzić, że w hipotezie art. 318 § 1 k.p.c. posłużono się pojęciem roszczenia w znaczeniu procesowym²⁹. Po pierwsze bowiem, jedynie roszczenie procesowe może być ocenione pod kątem jego zasadności, gdyż roszczenie materialne może tylko istnieć lub nie istnieć³⁰. Po drugie, usprawiedliwienie roszczenia co do zasady jest przesłanką wydania wyroku wstępnego, a zatem w czasie stosowania tego przepisu roszczenie to w dalszym ciągu jest roszczeniem twierdzonym. Po trzecie, konieczne jest zachowanie tożsamości między przedmiotami rozstrzygnięcia wyrokiem wstępnym i wyrokiem końcowym. Skoro ten ostatni rozstrzyga o roszczeniu procesowym³¹ będącym przedmiotem procesu, to o tym samym musi orzekać wyrok wstępny. W konsekwencji należy stwierdzić, że wyrokiem wstępnym rozstrzyga się o roszczeniu procesowym, choć w ograniczonym zakresie, nieobejmującym wysokości zgłoszonego żądania³².

2.2. Sfera zasady i sfera wysokości roszczenia

Uznanie za przedmiot orzekania wyrokiem wstępnym roszczenia procesowego nie wystarcza dla określenia przedmiotu tego rozstrzygnięcia. Jego precyzyjne oznaczenie wymaga odniesienia się do podstawy wyrokowania i roli wyroku wstępnego. W pierwszej kolejności należy zauważyć, że wyrok wstępny wydawany jest po przeprowadzeniu jedynie części postępowania dowodowego i sprawdzeniu jedynie części przytoczeń faktycznych stron. Podział materiału procesowego na ten, który badany jest przed wydaniem wyroku wstępnego, i ten, który podlega ocenie po jego uprawomocnieniu, leży bowiem u podstaw wyroku wstępnego jako instytucji służącej ekonomii postępowania. Rozgraniczenie materiału procesowego według wyróżnionych dwóch faz procesu wymaga wyodrębnienia w procesie

dwóch sfer orzekania - dotyczącej zasady roszczenia i dotyczącej jego wysokości³³. Przeprowadzenie twierdzeń i dowodów do danej sfery orzekania należy każdorazowo do sądu, który powinien przed wydaniem wyroku wstępnego ocenić wszystkie twierdzenia i przeprowadzić wszystkie dowody przypisane w konkretnym procesie do sfery zasady roszczenia, a następnie zastosować właściwe przepisy prawa materialnego. Wydając wyrok wstępny, sąd przesądza natomiast, że weryfikowane w tej fazie przytoczenia faktyczne powoda usprawiedliwiają w świetle prawa materialnego istnienie prawa, którego ochrony powód poszukuje w procesie, zgłoszone żądanie zostało prawidłowo dobrane i nadaje się do uwzględnienia w konkretnej sprawie, a zarzuty pozwanej odnoszące się do sfery zasady roszczenia okazały się bezzasadne. Poza zakresem kognicji sądu i poza zakresem rozstrzygnięcia wyrokiem wstępnym pozostają natomiast twierdzenia i dowody należące do sfery wysokości roszczenia.

W judykaturze przez zasadę roszczenia rozumie się istnienie konkretnego stosunku prawnego lub prawa, z którego wynika dochodzone roszczenie³⁴. Wskazuje się, że zwrot „zasada” odnosi się do przedmiotowej i podmiotowej strony procesu, a zatem do wszystkich elementów stosunku prawnego z wyjątkiem rozmiaru świadczenia³⁵. Podkreśla się przy tym, że wyrok wstępny nie może ograniczyć się do rozstrzygnięcia tylko niektórych przesłanek istnienia roszczenia materialnego³⁶. Jako przynależne do sfery zasady roszczenia zostały zakwalifikowane: wymagalność dochodzonego roszczenia materialnego³⁷, jego zaskarżalność (w tym kwestia przedawnienia)³⁸ oraz legitymacja czynna i bierna³⁹. Do sfery wysokości roszczenia należą natomiast: kwestia przyczynienia się poszkodowanego do powstania szkody⁴⁰ oraz zarzut potrącenia⁴¹. Stanowisko judykatury wydaje się zmierzać ku stworzeniu rozłącznej klasyfikacji przesłanek uwzględnienia powództwa na jakościowe i ilościowe, przy czym te pierwsze podlegają ocenie przy wydaniu wyroku wstępnego, drugie zaś - przy wydaniu wyroku końcowego. Klasyfikacja przesłanek następuje w sposób abstrakcyjny, a sąd w konkretnej sprawie przypisuje jedynie zagadnienia wymagające rozstrzygnięcia do jednej ze sfer orzekania według przyjętego z góry i jednolitego dla wszystkich spraw podziału. Wypowiedzi przedstawicieli doktryny nie odbiegają zasadniczo od przedstawionego stanowiska Sądu Najwyższego⁴². Dodaje się, że sąd nie może w wyroku wstępnym orzekać o warunkach formalnych pozwu oraz o przesłankach procesowych i jurysdykcyjnych, a brak przeszkód uniemożliwiających uwzględnienie powództwa w zasadzie znajduje wyraz implicite w wyroku wstępnym⁴³. Przedstawiony sposób rozróżnienia obu sfer orzekania został poddany krytyce opartej na założeniu, że wyrok wstępny przesądza o tym, iż powództwo nie zostanie oddalone w całości⁴⁴. Wskazuje się przy tym na brak możliwości ścisłego rozróżnienia okoliczności decydujących o usprawiedliwieniu roszczenia w zasadzie i okoliczności decydujących o zasadności żądania w zakresie jego wysokości⁴⁵. Jako przykład podawany jest zarzut potrącenia, który - jeśli roszczenie zgłoszone do potrącenia jest niższe od roszczenia powoda - nie doprowadzi do oddalenia powództwa, a zatem nie musi być badany przed wydaniem wyroku wstępnego. Jeżeli natomiast roszczenie zgłoszone do potrącenia jest wyższe od roszczenia powoda, zarzut ten musi zostać zbadany przed wydaniem wyroku wstępnego, gdyż jego zasadność mogłaby doprowadzić do oddalenia powództwa w całości⁴⁶. Jako alternatywę proponuje się podział przesłanek uwzględnienia powództwa na podzielne i niepodzielne oraz orzekanie w

wyroku wstępnym tylko o przesłankach niepodzielnych, a w odniesieniu do przesłanek podzielnych - wyłącznie o tym, że dana przesłanka istnieje (dodatnia) lub nie istnieje (ujemna) w zakresie umożliwiającym zasądzenie co najmniej jednego złotego⁴⁷.

Żadna z przedstawionych koncepcji przypisania poszczególnych przesłanek do sfer zasady i wysokości roszczenia nie zapewnia w pełni satysfakcjonujących rezultatów. Dominująca koncepcja przypisania przesłanek do sfery zasady albo sfery roszczenia w sposób abstrakcyjny oraz założenie o przynależności poszczególnych przesłanek tylko do jednej z wymienionych kategorii ułatwia wprawdzie stosowanie instytucji wyroku wstępnego, gdyż umożliwia jednoznaczne określenie, co było przedmiotem rozstrzygnięcia i w jakim zakresie wiąże on w dalszym postępowaniu. W wielu przypadkach zastosowanie tego abstrakcyjnego podziału może jednak prowadzić do rezultatów trudnych do zaakceptowania w konkretnej sprawie. Przykładowo, zarzut przedawnienia przypisywany jest do sfery zasady, powinien być zatem rozpoznany przed wydaniem wyroku wstępnego i nie może zostać skutecznie podniesiony po jego uprawomocnieniu. Nie można jednak wykluczyć sytuacji, w której zarzut przedawnienia odnosi się jedynie do części dochodzonego roszczenia, np. gdy co do pozostałej części bieg przedawnienia został przerwany (np. przez częściowe uznanie długu lub zawezwanie do próby ugodowej co do części roszczenia⁴⁸). Według opisanych koncepcji, taki zarzut musi być rozpoznany przed wydaniem wyroku wstępnego, nie stanowiąc jednak przeszkody do jego wydania, gdyż nie godzi w zasadę całego dochodzonego roszczenia. Jednocześnie jego uwzględnienie w wyroku końcowym nie wydaje się możliwe, gdyż jest on przypisany do sfery zasady roszczenia. W rezultacie, w razie wydania wyroku wstępnego, pozwany zostałby pozbawiony możliwości skutecznego skorzystania z przysługującego mu środka obrony. Argument ten można odnieść do wszystkich przesłanek przypisywanych do sfery zasady roszczenia, gdyż każdy z możliwych zarzutów pozwanego może dotyczyć tylko mierzalnej części roszczenia, w zależności od sposobu obrony pozwanego (tj. zgłoszenia żądania oddalenia powództwa co do części roszczenia procesowego i podniesienia zarzutów odnoszących się do przesłanek przypisanych do zasady roszczenia) albo charakteru poszczególnych przesłanek, które w zależności od stanu faktycznego mogą dotyczyć zasady albo wysokości roszczenia (jak w podanym przykładzie przedawnienia).

Opisana koncepcja krytyczna I. Kunickiego nie jest również wolna od wad. Przede wszystkim nie można zgodzić się z twierdzeniem, że wyrok wstępny przesądza o tym, iż powództwo zostanie zawsze uwzględnione przynajmniej w minimalnej wysokości. Skutek ten nie może być bowiem osiągnięty przy przyjętym sposobie rozdzielania sfer zasady i wysokości roszczenia. Przyjmując założenia tego autora, do sfery zasady roszczenia należałoby zaliczyć np. zarzut potrącenia opiewający na kwotę niższą niż dochodzona pozwem. Jeżeli jednak po wydaniu wyroku wstępnego zarzut ten okazałby się zasadny, a przy tym sąd ustaliłby, że roszczenie materialne powoda istniało w niższej wysokości niż dochodzona pozwem i niższej niż wysokość wierzytelności pozwanego przedstawionej do potrącenia, powództwo podlegałoby oddaleniu mimo wydania wyroku wstępnego. Nie można również wykluczyć sytuacji, w której żaden z zarzutów pozwanego odnoszących się do przesłanek podzielnych (np. częściowego zwolnienia z długu i potrącenia części wierzytelności) nie może samodzielnie doprowadzić do oddalenia powództwa, a dopiero

zasadność kilku z nich łącznie spowoduje ten skutek.

2.3. Określenie przedmiotu wyroku wstępnego w konkretnej sprawie

Przedstawione zastrzeżenia wobec dotychczas formułowanych poglądów na przedmiot orzekania wyrokiem wstępnym skłaniają do podjęcia próby nowego spojrzenia na to zagadnienie. Przede wszystkim należy stwierdzić, że sąd w wyroku wstępnym powinien odnieść się oddzielnie do każdego ze zgłoszonych roszczeń procesowych⁴⁹. W przypadku kumulacji roszczeń istnienie przesłanek oddalenia powództwa w zakresie niektórych roszczeń i jednoczesne istnienie przesłanek usprawiedliwiających w zasadzie pozostałe roszczenia powoduje, że sąd powinien częściowo oddalić powództwo, a co do roszczeń usprawiedliwionych w zasadzie - wydać wyrok wstępny. Nie jest jednak konieczne zamieszczanie w nim oddzielnego rozstrzygnięcia o roszczeniach ubocznych dochodzonych obok roszczeń głównych, np. o odsetki. Wypada również podkreślić, że nie wszystkie zagadnienia rozstrzygane przez sąd można przypisać do sfery zasady lub sfery wysokości. Za punkt wyjścia można przyjąć podział przesłanek uwzględnienia powództwa⁵⁰ na: warunki formalne wytoczenia powództwa, przesłanki procesowe⁵¹, przesłanki jurysdykcyjne⁵² i przesłanki materialne⁵³. Spośród wymienionych czterech grup przesłanek poza sferą zasady i sferą wysokości roszczenia pozostają warunki formalne wytoczenia powództwa i przesłanki procesowe. Wydanie wyroku wstępnego dopuszczalne jest wprawdzie jedynie w razie spełnienia warunków formalnych wytoczenia powództwa oraz w braku przeszkód procesowych, nie można jednak uznać, by to o nich rozstrzygał wyrok wstępny⁵⁴. Do jednej z dwóch analizowanych sfer orzekania mogą być zatem przypisane wyłącznie przesłanki jurysdykcyjne i materialne. Trzeba następnie podkreślić, że nie jest celowe abstrakcyjne przypisanie poszczególnych przesłanek uwzględnienia powództwa do sfery zasady i sfery wysokości roszczenia. Podsumowując, można sformułować pogląd, zgodnie z którym do sfery zasady roszczenia należą te fakty, dowody i powiązane z nimi zagadnienia prawne, które odnoszą się niepodzielnie do roszczenia procesowego jako całości, do sfery wysokości natomiast fakty, dowody i zagadnienia prawne, które odnoszą się jedynie do mierzalnej części roszczenia⁵⁵. Przypisania poszczególnych kwestii wymagających ustalenia i rozstrzygnięcia należy dokonać w oparciu o twierdzenia i dowody zgłoszone przez strony w konkretnej sprawie z uwzględnieniem zagadnień, które sąd ma obowiązek zbadać z urzędu. Ta sama rodzajowo przesłanka uwzględnienia powództwa może zatem w zależności od okoliczności konkretnej sprawy zostać przypisana do sfery zasady lub do sfery wysokości roszczenia. Podział materiału procesowego na badany przed wydaniem wyroku wstępnego i po jego wydaniu powinien nastąpić po ostatecznym sprecyzowaniu stanowisk stron oraz zgłoszeniu przez nie twierdzeń i dowodów, a zatem najwcześniej po wniesieniu odpowiedzi na pozew, sprzeciwu od nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym lub zajęciu przez pozwanego stanowiska na rozprawie. Przeprowadzony przez sąd podział materiału procesowego powinien znaleźć wyraz w postanowieniu wydanym na podstawie art. 220 k.p.c. o ograniczeniu rozprawy do poszczególnych zagadnień wstępnych. Doniosłą rolę odgrywa przy tym precyzyjne określenie we wskazanym postanowieniu kwestii będących przedmiotem badania sądu w pierwszej fazie procesu, gdyż umożliwia to stronom zajęcie stanowiska co do dokonanego podziału, np. przez podniesienie na podstawie art. 162 k.p.c. zarzutu uchybienia przepisom postępowania. W praktyce może się również ujawnić sytuacja,

w której określone przytoczenia faktyczne i środki dowodowe dotyczyć będą jednocześnie roszczenia procesowego jako całości oraz jego wysokości. Przykładowo, w procesie o odszkodowanie za czyn niedozwolony pozwany może bronić zarzutem wyrządzenia szkody z wyłącznej winy poszkodowanego, a na wypadek uznania tego zarzutu za niezasadny - może podnosić zarzut przyczynienia się poszkodowanego do wyrządzenia szkody. W takim przypadku fakty i dowody przemawiające za przypisaniem powodowi wyłącznej winy w powstaniu szkody stanowią zwykle również podstawę ustalenia istnienia i stopnia przyczynienia. W razie wystąpienia w konkretnym procesie opisanej sytuacji sąd powinien przeprowadzić dowody w pierwszej fazie procesu i ocenić dalej idący zarzut oparty na przesłance egzoneracyjnej przed wydaniem wyroku wstępnego, co nie stoi na przeszkodzie wykorzystaniu materiału procesowego z pierwszej fazy już po wydaniu wyroku wstępnego dla oceny przyczynienia się powoda do powstania szkody.

3. Postępowanie po wydaniu wyroku wstępnego przed sądem pierwszej instancji

Zdefiniowanie przedmiotu wyroku wstępnego pozwala przejść do analizy postępowania po jego wydaniu. Zagadnienie to zostało syntetycznie uregulowane w art. 318 § 1 *in fine* k.p.c. i art. 318 § 2 k.p.c. Jak wynika z pierwszego z przytoczonych przepisów, co do spornej wysokości żądania sąd po wydaniu wyroku wstępnego może zarządzić bądź dalszą rozprawę, bądź jej odroczenie. Przepis art. 318 § 2 k.p.c. stanowi natomiast, że w razie zarządzenia dalszej rozprawy, wyrok co do wysokości żądania, jak również rozstrzygnięcie co do kosztów procesu może zapaść dopiero po uprawomocnieniu się wyroku wstępnego. Skoro instytucja wyroku wstępnego jest podporządkowana ekonomii procesowej, sąd przy podejmowaniu decyzji o zarządzeniu dalszej rozprawy lub jej odroczeniu również powinien kierować się tymi względami. W okresie między wydaniem wyroku wstępnego a jego uprawomocnieniem można zatem podejmować czynności służące przygotowaniu dalszego postępowania dowodowego, jak np. zażądanie od stron lub osób trzecich dokumentów lub znalezienie biegłych posiadających wiadomości specjalne istotne dla sprawy oraz ustalenie prawnych i faktycznych możliwości sporządzenia przez nich opinii. Niecelowe natomiast wydaje się podejmowanie czynności związanych z wydatkami, jak dopuszczenie dowodu z opinii biegłego, lub wymagających dużego zaangażowania sądu i stron, jak przeprowadzenie dowodu z zeznań świadków lub dowodu z oględzin.

Analiza postępowania sądu pierwszej instancji po wydaniu wyroku wstępnego wymaga określenia cech i skutków tego wyroku. Wyrok wstępny wiąże od chwili podpisania sentencji sąd, który go wydał (art. 332 § 1 k.p.c.), co oznacza niedopuszczalność uchylecia lub zmiany orzeczenia przez sąd pierwszej instancji⁵⁶. Korzysta on także po uprawomocnieniu się z mocy wiążącej określonej w art. 365 § 1 k.p.c., co skutkuje zakazem kwestionowania tego, że roszczenie jest usprawiedliwione co do zasady⁵⁷. Moc wiążąca ogranicza się jednak do procesu, w którym wydano wyrok wstępny, przy czym rozciąga się na postępowanie apelacyjne i postępowanie kasacyjne, w których rozpoznawane są środki zaskarżenia od wyroku końcowego.

Moc wiążąca prawomocnego wyroku wstępnego oznacza, że sąd nie może w ogóle rozstrzygać kwestii rozstrzygniętych już wyrokiem wstępnym⁵⁸. Strony nie są natomiast uprawnione do wprowadzania do procesu materiału procesowego odnoszącego się do podstawy roszczenia, o której rozstrzygnięto w wyroku wstępnym. Ich przytoczenia

faktyczne w tym zakresie powinny zostać pominięte, a wnioski dowodowe - oddalone, gdyż ich przedmiotem są fakty pozbawione znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy⁵⁹. Sąd nie jest władny dokonywać jakichkolwiek ustaleń co do okoliczności przesądzonych wyrokiem wstępnym ani też nie powinien prowadzić postępowania dowodowego w tym zakresie. Przedstawione zasady doznają jednak istotnych wyjątków. W literaturze został sformułowany ogólny pogląd, zgodnie z którym wyrok wstępny może utracić moc wiążącą w razie zmiany okoliczności sprawy po jego wydaniu⁶⁰. Stanowisko to jest trafne, choć wymaga doprecyzowania, jaka zmiana okoliczności sprawy wywołuje ten skutek. Po pierwsze, prawomocny wyrok wstępny korzysta z mocy wiążącej w odniesieniu do roszczeń procesowych dochodzonych w chwili jego wydania. Jego wydanie nie pozbawia jednocześnie powoda uprawnienia do podejmowania czynności dyspozycyjnych, w tym zmiany powództwa. Wykonanie tego uprawnienia przez zmianę powództwa jakościową lub ilościową, która polega na wystąpieniu z nowym roszczeniem, powoduje, że w odniesieniu do nowych roszczeń sąd nie będzie związany wyrokiem wstępnym⁶¹. Skutek ten nie nastąpi zaś, jeśli zmiana powództwa ma charakter wyłącznie ilościowy i polega na rozszerzeniu rozmiaru żądania, przy zachowaniu jego podstawy faktycznej uzasadniającej istnienie roszczenia. Po drugie, należy dostrzec, że w określonych przypadkach strony są uprawnione do podważenia prawomocnego wyroku zwykłego lub jego wykonalności. Z punktu widzenia analizowanej problematyki trzeba wskazać na skargę o wznowienie postępowania na podstawie restytucyjnej określonej w art. 403 § 2 *in fine* k.p.c. oraz powództwo o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności na podstawie art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. Zgodnie z art. 403 § 2 *in fine* k.p.c., można żądać wznowienia w razie wykrycia takich okoliczności faktycznych lub środków dowodowych, które mogłyby mieć wpływ na wynik sprawy, a z których strona nie mogła skorzystać w poprzednim postępowaniu. W myśl natomiast art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c., dłużnik może w drodze powództwa żądać pozbawienia tytułu wykonawczego wykonalności w całości lub części albo ograniczenia, jeżeli po powstaniu tytułu egzekucyjnego nastąpiło zdarzenie, wskutek którego zobowiązanie wygasło albo nie może być egzekwowane; gdy tytułem jest orzeczenie sądowe, dłużnik może powództwo oprzeć także na zdarzeniach, które nastąpiły po zamknięciu rozprawy, a także zarzucie spełnienia świadczenia, jeżeli zarzut ten nie był przedmiotem rozpoznania w sprawie. Wydaje się, że skoro ustawodawca wiąże możliwość wzruszenia prawomocnego wyroku lub pozbawienia go wykonalności z wykryciem określonych faktów i dowodów lub zdarzeniami mającymi miejsce po wydaniu orzeczenia, to względy ekonomii procesowej przemawiają za dopuszczeniem badania tych okoliczności po wydaniu wyroku wstępnego a przed wydaniem wyroku końcowego, nawet jeżeli dotyczą one przedmiotu, o którym rozstrzygnięto w wyroku wstępnym. Pozwoli to uniknąć wydawania wyroku końcowego, od którego już z chwilą jego uprawomocnienia lub zaopatrzenia w klauzulę wykonalności będzie przysługiwał skuteczny środek prawny⁶². Odnośnie do powództwa o pozbawienie wykonalności tytułu wykonawczego na podstawie art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. przemawia za tym jeszcze jeden argument. Należy wszak zauważyć, że zdarzenie skutkujące wygaśnięciem zobowiązania musi nastąpić po powstaniu tytułu egzekucyjnego, którym jest wyrok końcowy, a nie wyrok wstępny. Jeżeli zatem zostałaby wyłączona dopuszczalność uwzględnienia takiego zdarzenia⁶³ w postępowaniu po uprawomocnieniu się wyroku

wstępnego, pozwany utraciłby definitywnie możliwość powołania się na nie zarówno w postępowaniu, w którym wydano wyrok wstępny, jak i w sprawie z powództwa o pozbawienie tytułu wykonawczego, a także - ze względu na powagę rzeczy osądzonej - w innym procesie. W konkluzji można stwierdzić, że wyrok wstępny korzysta z mocy wiążącej co do będących przedmiotem rozstrzygnięcia faktów i powiązanych z nimi zagadnień prawnych odnoszących się do roszczenia procesowego jako całości. Może on jednak utracić tę cechę w całości lub w części w przypadku niektórych postaci zmiany powództwa oraz wykrycia faktów lub środków dowodowych odnoszących się do zasady roszczenia, z których strona nie mogła skorzystać przed wydaniem wyroku wstępnego, lub wystąpienia po jego wydaniu zdarzenia, wskutek którego zobowiązanie wygasło albo nie może być egzekwowane.

Oprócz ograniczeń wynikających z mocy wiążącej wyroku wstępnego wprowadzanie przez strony nowego materiału procesowego dotyczącego wysokości roszczenia odbywa się z uwzględnieniem obowiązku dążenia do sprawnego i szybkiego zakończenia postępowania (art. 6 § 2 k.p.c.) oraz sankcji zaniechań w tym zakresie (m.in. art. 207 § 6 i art. 217 § 2 k.p.c.). Należy podkreślić, że wydanie wyroku wstępnego, nawet w razie zasygnalizowania takiego zamiaru przez sąd już na początku rozprawy, nie zwalnia stron z obowiązku powołania twierdzeń i dowodów tak wcześnie, jak to jest możliwe, a nie dopiero po uprawomocnieniu się wyroku wstępnego. Co do zasady nowe twierdzenia i dowody odnoszące się do wysokości roszczenia zgłoszone po wydaniu wyroku wstępnego będą zatem spóźnione, jeżeli ich powołanie mogło nastąpić w pierwszej fazie postępowania. Wydanie i uprawomocnienie się wyroku wstępnego nie wpływa natomiast na dopuszczalność formułowania zarzutów procesowych, jeżeli tylko są dopuszczalne na podstawie przepisów regulujących odpowiednie instytucje procesowe. W szczególności wyrok wstępny nie zwalnia sądu z obowiązku uwzględnienia przeszkód procesowych, jeśli ujawnią się dopiero po wydaniu wyroku wstępnego lub błędnie zostały pominięte na wcześniejszym etapie postępowania.

Postępowanie po wydaniu wyroku wstępnego służy zbadaniu wysokości roszczenia procesowego stanowiącego przedmiot procesu. Jego przebieg nie odbiega od przebiegu procesu, w którym nie wydano wyroku wstępnego. Sąd powinien zatem dopuścić i przeprowadzić na rozprawie dowody na okoliczność wysokości roszczenia, udzielić głosu stronom, a następnie zamknąć rozprawę i wydać wyrok końcowy. Wyrok taki co do konstrukcji i treści nie różni się od wyroku zwykłego, z wyjątkiem zamieszczenia w jego nagłówku oznaczenia „wyrok końcowy”⁶⁴. Wyrok końcowy powinien ponadto zawierać rozstrzygnięcie o kosztach procesu, gdyż - odmiennie niż wyrok wstępny - ma on charakter orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie (art. 108 § 1 k.p.c.).

Wbrew poglądom prezentowanym niekiedy w piśmiennictwie⁶⁵, dopuszczalne jest wydanie wyroku końcowego oddalającego powództwo w całości, nawet jeżeli wyrok wstępny nie utracił w dalszym postępowaniu mocy wiążącej⁶⁶. Stanie się tak, jeżeli powód nie zdoła udowodnić roszczenia co do wysokości albo zarzuty pozwanego odnoszące się do wysokości roszczenia okażą się zasadne na kwotę wyższą niż udowodniona wysokość roszczenia dochodzonego pozwem (np. w razie wykazania przez pozwanego, że przedstawiona przez niego do potrącenia wierzytelność była wyższa niż wysokość roszczenia powoda, którą udało

mu się udowodnić w drugiej fazie postępowania). Postępowanie, w którym wydano wyrok wstępny, może również zostać zakończone orzeczeniem formalnym przez odrzucenie pozwu lub umorzenie postępowania, nawet gdy przesłanki takiego rozstrzygnięcia były spełnione przed wydaniem wyroku wstępnego. Ustaną wówczas wszystkie skutki wyroku wstępnego, gdyż ograniczają się one do postępowania, w którym został wydany. Nastąpi to z mocy prawa bez konieczności uchylania wyroku wstępnego, do czego zresztą nie ma stosownej podstawy prawnej.

4. Podsumowanie

Mimo że wyrok wstępny jest instytucją o utrwalonej pozycji w polskiej procedurze cywilnej, jej stosowanie wiąże się z istotnymi kontrowersjami. Wynikają one z trudności z rozróżnieniem w konkretnej sprawie sfery zasady roszczenia i sfery wysokości roszczenia, a w konsekwencji ustaleniem, o czym wyrok ten w istocie rozstrzygnął. *De lege lata* do sfery zasady roszczenia należy przypisać te fakty, dowody i powiązane z nimi zagadnienia prawne, które odnoszą się niepodzielnie do roszczenia procesowego jako całości, do sfery wysokości zaś - fakty, dowody i zagadnienia prawne, które odnoszą się jedynie do mierzalnej części roszczenia. Problemy z rozdzieleniem wymienionych sfer merytorycznego orzekania w konkretnej sprawie są źródłem niejasności przy formułowaniu zarzutów w środkach zaskarżenia od wyroku wstępnego oraz wątpliwości przy określaniu zakresu związania wyrokiem wstępnym w postępowaniu po jego uprawomocnieniu się. Mankamentem tym mogłoby częściowo przeciwdziałać precyzyjne oznaczenie kwestii, do których zostanie ograniczona rozprawa poprzedzająca wydanie wyroku wstępnego, w postanowieniu wydanym na podstawie art. 220 k.p.c. Należy również postulować korzystanie przez sąd z instytucji wyroku wstępnego jedynie w sprawach, w których kwestie sporne i materiał procesowy w sposób jednoznaczny można przypisać do sfery zasady lub sfery wysokości roszczenia. *De lege ferenda* można natomiast rozważyć zastąpienie konstrukcji wyroku wstępnego orzeczeniem merytorycznym rozstrzygającym o konkretnych i precyzyjnie oznaczonych zagadnieniach spornych. Pozwoliłoby to realizować cele z zakresu ekonomii postępowania postawione przed wyrokiem wstępnym, unikając jednocześnie wątpliwości związanych z przedmiotem rozstrzygnięcia tym wyrokiem.

Abstract

The article discusses the institution of the preliminary judgment (art. 318 of the Polish Code of Civil Procedure). The author comes to a conclusion that its subject matter is (i) a claim addressed to the court in a suit, regarded as a request to give specified judgment and (ii) a factual background. Two domains of adjudicating are distinguished: one concerning the basis of the claim and the other concerning the amount of the claim. The first one includes facts, evidence and legal matters that refer indivisibly to the claim as a whole, the second one, in turn, includes facts, evidence and legal matters that refer to the measurable (calculable) part of the claim. Only the first domain is examined by a court before giving a preliminary judgment. Subsequently, the author describes proceedings before the court of first instance after issuing a preliminary judgment. The limitations stemming from the binding power of the preliminary judgment and prerequisites for its deprivation of the binding power are analyzed. Furthermore, various kinds of court decisions that can be given at the end of a trial are elaborated on. Finally, the author suggests to replace a preliminary judgment with a

substantial judgment as to precisely specified litigious matters.

¹Obowiązujący art. 318 k.p.c. jest dosłownym przeniesieniem treści art. 341 k.p.c. z 1930 r. (Dz.U. z 1932 r. Nr 112, poz. 934), a jedyna różnica polega na usunięciu z jego treści § 3, który przewidywał niezaskarżalność postanowienia o dalszym prowadzeniu rozprawy lub jej odroczeniu po wydaniu wyroku wstępnego.

²W. Piasecki, J. Korzonek, *Kodeks postępowania cywilnego i przepisy wprowadzające kodeks postępowania cywilnego z komentarzem*, Miejsce Piastowe 1931, s. 776-777; L. Peiper, *Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego (część pierwsza) i przepisów wprowadzających kodeks postępowania cywilnego*, Kraków 1934, s. 715; K. Piasecki, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do art. 1-366*, red. K. Piasecki, Warszawa 2010, s. 1492-1493; T. Wiśniewski, *Przebieg procesu cywilnego*, Warszawa 2013, s. 286; wyrok SN z 16 kwietnia 1997 r., II CKN 106/97, LexisNexis nr 325018, OSNC 1997, nr 11, poz. 170; postanowienie SN z 22 października 2009 r., III CSK 21/2009, LexisNexis nr 2129004, OSNC 2010, nr 4, poz. 61; uchwała SN z 16 marca 2007 r., III CZP 17/2007, LexisNexis nr 1275458, OSNC 2008, nr 2, poz. 20.

³M. Allerhand, *Na marginesie orzeczeń Sądu Najwyższego. Wyrok wstępny. Powództwo na rzecz osoby trzeciej*, PPC 1938, nr 13-15, s. 446; S. Rejman, *Wyrok wstępny*, „Nowe Prawo” 1961, nr 7-8, s. 1014; J. Jagieła, *Dopuszczalność wydania wyroku wstępnego w procesie cywilnym. Zagadnienia wybrane*, PPC 2010, nr 1, s. 24; K. Piasecki, w: *Kodeks...*, s. 1493; A. Jakubecki, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, t. 1, Warszawa 2011, s. 1005; M. Manowska, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. M. Manowska, t. 1, Warszawa 2011, s. 588; A. Zieliński, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Zieliński, Warszawa 2012, s. 507. Niekiedy dopuszcza się wydanie wyroku wstępnego w razie braku sporu co do zasady odpowiedzialności, gdy uzewnętrznienie niewątpliwego poglądu może mieć znaczenie dla strony powodowej, tak: M. Jędrzejewska (w opracowaniu J. Gudowskiego), w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, t. 2, Warszawa 2012, s. 30.

⁴Zob. J. Jagieła, *Dopuszczalność...*, s. 23.

⁵Co do wydawania wyroków wstępnych przez sąd odwoławczy lub kasacyjny, zob. J. Jagieła, *Dopuszczalność...*, s. 31 i powołaną tam literaturę oraz orzecznictwo.

⁶L. Peiper, *Komentarz...*, s. 714; K. Piasecki, w: *Kodeks...*, s. 1497.

⁷M. Manowska, w: *Kodeks...*, s. 587.

⁸W. Siedlecki, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. Z. Resich, W. Siedlecki, t. 1, wyd. 2, Warszawa 1975, s. 501; T. Wiśniewski, *Przebieg...*, s. 323.

⁹Wyroki SN: z 28 czerwca 1982 r., IV CR 230/82, LexisNexis nr 296272, OSNCP 1983, nr 2-3, poz. 42, z 4 lutego 2000 r., II CKN 738/98, OSNC 2000, nr 7-8, poz. 146, z 17 października 2000 r., I CKN 305/2000, LexPolonica nr 1609952, z 13 stycznia 2005 r., IV CK 446/2004, LexPolonica nr 1633052, z 7 maja 2008 r., II CSK 12/2008, OSNC-ZD 2009, nr 2, poz. 46 i z 18 maja 2011 r., III CSK 234/2010, LexPolonica nr 4363391.

¹⁰A. Góra-Błaszczkowska, *Orzeczenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2003, s. 35; analogicznie M. Jędrzejewska (w opracowaniu J. Gudowskiego), w: *Kodeks...*, s. 30.

¹¹A. Jakubecki, w: *Kodeks...*, s. 1005.

¹²J. Jagieła, *Dopuszczalność...*, s. 21.

¹³J. Jagieła, *Dopuszczalność...*, s. 22.

¹⁴I. Kunicki, *Ustawowe przesłanki wydania wyroku wstępnego*, PS 2010, nr 10, s. 24.

¹⁵Do odmiennych wniosków doszedł J. Jagieła, *Dopuszczalność...*, s. 22, według którego przez roszczenie w rozumieniu art. 318 § 1 k.p.c. należy rozumieć żądanie.

¹⁶A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2001, s. 133; M. Pyziak-Szafnicka, *Prawo podmiotowe*, w: *System Prawa Prywatnego*, red. Z. Radwański, *Prawo cywilne - część ogólna*, t. 1, red. M. Safjan, wyd. 2, Warszawa 2012, s. 811; wyrok SN z 12 lutego 2002 r., I CKN 527/2000, LexisNexis nr 355490, OSNC 2002, nr 12, poz. 159.

¹⁷W. Broniewicz, *Przyczyny oddalenia powództwa*, PiP 1964, nr 5-6, s. 833; K. Korzan, *Roszczenie procesowe jako przedmiot postępowania cywilnego w kontekście prawa dostępu do sądu i prawa do powództwa*, w: *Symbolae Vitoldo Broniewicz dedicatae. Księga pamiątkowa ku czci Witolda Broniewicza*, red. A. Marciniak, Łódź 1998, s. 188; K. Weitz, *Związanie sądu granicami żądania w procesie cywilnym*, w: *Aurea praxis, aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, red. J. Gudowski, K. Weitz, Warszawa 2011, s. 679 i n. oraz powołana tam literatura; uchwała SN z 11 października 2012 r., III CZP 49/2012, LexisNexis nr 3982914, OSNC 2013, nr 3, poz. 32.

¹⁸K. Korzan, *Roszczenie...*, s. 192; W. Siedlecki, *Przedmiot postępowania cywilnego*, w: *Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego*, red. J. Jodłowski, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1974, s. 180; uchwała składu siedmiu sędziów SN z 5 kwietnia 2006 r., III CZP 121/2005, LexisNexis nr 404105, OSNC 2006, nr 11, poz. 178.

¹⁹T. Wiśniewski, *Przebieg...*, s. 275.

²⁰Tak przy wykładni art. 505¹ pkt 1 k.p.c. SN w postanowieniu z 26 czerwca 2002 r., III CZP 42/2002, LexisNexis nr 355813, OSP 2003, nr 6, poz. 78, oraz w uchwałach z 12 listopada 2003 r., III PZP 13/2003, LexisNexis nr 365051, OSNP 2004, nr 7, poz. 115 i z 20 listopada 2003 r., III CZP 77/2003, LexisNexis nr 365035, OSNC 2004, nr 7-8, poz. 109; a ponadto przy wykładni art. 730¹ k.p.c. w uchwale z 28 listopada 2012 r., III CZP 77/2012, LexisNexis nr 4134157, OSNC 2013, nr 5, poz. 62.

²¹Tak SN w uchwale z 12 listopada 2003 r., III PZP 13/2003, LexisNexis nr 365051, OSNP 2004, nr 7, poz. 115.

²²Próbie stworzenia kryteriów rozróżnienia poszczególnych znaczeń pojęcia „roszczenie” podjął W. Siedlecki, *Przedmiot...*, s. 166, stwierdzając że Kodeks używa terminu „roszczenie” w znaczeniu materialnoprawnym tylko wówczas, gdy dodaje do niego określenie wskazujące już to na kategorię stosunków prawnych, z których roszczenia te wynikają (roszczenia ze stosunku pracy, ze stosunku między rodzicami a dziećmi), już to określające jego treść materialnoprawną (jak roszczenie alimentacyjne, o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym); jeżeli zaś Kodeks postępowania cywilnego używa tego terminu bez bliższego określenia, wówczas używa go w znaczeniu procesowym, tzn. na oznaczenie roszczenia wysuniętego w procesie przez powoda, niezależnie od tego, czy roszczeniu temu odpowiada jakieś roszczenie materialnoprawne. Wydaje się, że delimitacja tych pojęć powinna być przeprowadzona w inny sposób. Nawet bowiem uzupełnienie pojęcia „roszczenie” o rodzaj stosunku prawnego lub prawa materialnego, z którego wynika, nie

pozbawia go charakteru roszczenia procesowego. Przyjęcie stanowiska odmiennego prowadziłyby do uznania, że w przepisach regulujących właściwość rzeczową (art. 17 § 1 pkt 1, art. 17 § 1 pkt 3 k.p.c.) i miejscową (art. 32, 35, 37 k.p.c.) sądu, skład sądu (art. 47 § 2 pkt 1 lit. b), pełnomocnictwo (art. 87 § 3 k.p.c.) czy wymogi formalne pozwu (art. 187¹ k.p.c.) ustawodawca posłużył się pojęciem roszczenia w znaczeniu materialnoprawnym. Wniosek taki byłby natomiast nieuprawniony, gdyż wymienione instytucje procesowe znajdują zastosowanie na etapie postępowania, w którym istnienie roszczenia materialnoprawnego nie jest jeszcze przesądzone, a hipoteza tych przepisów może odwoływać się tylko do roszczeń zgłaszanych przez stronę procesu. Ich związek z prawem materialnym wyraża się w tym, że powód z przytoczonego w pozwie stanu faktycznego wywodzi materialne prawo podmiotowe, którego dochodzi przez zgłoszone żądanie. Nie oznacza to jednak, by ustawodawca w powołanych przepisach odwoływał się do roszczenia w znaczeniu prawa materialnego.

²³W. Siedlecki, *Przedmiot...*, s. 165.

²⁴W znaczeniu materialnoprawnym pojęcia „roszczenie” użyto np. w art. 316 k.p.c., gdyż tylko roszczenie materialnoprawne może mieć cechę wymagalności, o której mowa tym przepisie, w art. 84 § 1 k.p.c., gdyż wskutek niekorzystnego rozstrzygnięcia sprawy dla strony występującej z przypozwaniami na rzecz osoby trzeciej lub przeciwko niej mogą powstać tylko roszczenia materialnoprawne, a także w art. 205 *in fine* k.p.c., gdyż wyłącznie roszczenia materialne mogą nadawać się do potrącenia.

²⁵K. Korzan, *Roszczenie...*, s. 188.

²⁶W. Broniewicz, *Pozew i powództwo (analiza pojęć)*, PiP 1976, nr 1-2, s. 180-181.

²⁷W. Siedlecki, *Przedmiot...*, s. 167.

²⁸Żądanie występuje w Kodeksie również w innych znaczeniach (np. art. 49, 98 § 1, art. 129 § 1, art. 147, 186, 203 § 2, art. 210 § 1, art. 295 § 2, art. 328 § 1 k.p.c.), które jednak nie odgrywają roli przy wykładni art. 318 k.p.c.

²⁹Tak również J. Jagieła, *Dopuszczalność...*, s. 21.

³⁰H. Trammer, *Następcza bezprzedmiotowość procesu cywilnego*, Kraków 1950, s. 15, cyt. za J. Jagiełą, *Dopuszczalność...*, s. 21; W. Siedlecki, *Przedmiot...*, s. 180.

³¹T. Wiśniewski, *Przebieg...*, s. 275-276.

³²Konsekwencją proponowanego ujęcia przedmiotu orzekania wyrokiem wstępnym jest dopuszczenie jego wydawania nie tylko w sprawach o zasądzenie świadczenia, ale również w sprawach o ukształtowanie i ustalenie, w których żądanie sformułowane jest przy użyciu mierników ilościowych.

³³M. Jędrzejewska (w opracowaniu J. Gudowskiego), w: *Kodeks...*, s. 30-31.

³⁴Por. wyroki SN: z 17 października 2000 r., I CKN 305/2000, LexPolonica nr 1609952, z 13 stycznia 2005 r., IV CK 446/2004, LexPolonica nr 1633052 i z 7 maja 2008 r., II CSK 12/2008, LexisNexis nr 1903813, OSNC-ZD 2009, nr 2, poz. 46.

³⁵Por. wyroki SN: z 8 lipca 2010 r., II CSK 85/2010, OSNC-ZD 2011, nr 1, poz. 13 i z 18 maja 2011 r., III CSK 234/2010, LexPolonica nr 4363391.

³⁶Zob. np. wyroki SN: z 7 maja 2008 r., II CSK 12/2008, LexisNexis nr 1903813, OSNC-ZD 2009, nr 2, poz. 46 i z 8 lipca 2010 r., II CSK 85/2010, LexisNexis nr 2331126, OSNC-ZD 2011, nr 1, poz. 13.

³⁷Por. wyrok SN z 8 lipca 2010 r., II CSK 85/2010, LexisNexis nr 2331126, OSNC-ZD 2011, nr 1, poz. 13.

³⁸Por. wyroki SN: z 15 grudnia 1967 r., I PR 397/67, LexPolonica nr 317515, z 30 marca 2011 r., III CSK 165/2010, OSNC 2011, nr 12, poz. 137 i z 9 sierpnia 2012 r., V CSK 153/2011, LexPolonica nr 4950444.

³⁹Por. m.in. wyroki SN: z 1 kwietnia 1980 r., I CR 429/78, LexisNexis nr 303550, OSNCP 1981, nr 2-3, poz. 28, z 7 maja 2008 r., II CSK 12/2008, LexisNexis nr 1903813, OSNC-ZD 2009, nr 2, poz. 46 i z 8 lipca 2010 r., II CSK 85/2010, LexisNexis nr 2331126, OSNC-ZD 2011, nr 1, poz. 13.

⁴⁰Stanowisko judykatury, mimo wcześniejszych rozbieżności, jest w tym przedmiocie obecnie jednolite, zob. np. uchwałę SN z 11 maja 1989 r., III CZP 45/89, LexPolonica nr 329857 oraz wyroki SN: z 6 września 1984 r., II CR 286/84, LexPolonica nr 319362, z 24 września 2009 r., IV CSK 207/2009, LexisNexis nr 2079134, OSNC 2010, nr 4, poz. 58, z 30 marca 2011 r., III CSK 165/2010, OSNC 2011, nr 12, poz. 137, z 20 czerwca 2011 r., I PK 277/2010, LexPolonica nr 3883795, z 28 czerwca 2011 r., II PK 9/2011, LexPolonica nr 2800472 i z 9 sierpnia 2012 r., V CSK 153/2011, LexPolonica nr 4950444.

⁴¹Por. wyrok SN z 29 października 1997 r., II CKN 365/97, LexisNexis nr 327726, OSNC 1998, nr 4, poz. 66.

⁴²Zob. np. E. Gapska, *Czynności decyzyjne sądów w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2010, s. 94; K. Piasecki, w: *Kodeks...*, s. 1493-1496; A. Jakubecki, w: *Kodeks...*, s. 1006; M. Jędrzejewska (w opracowaniu J. Gudowskiego), w: *Kodeks...*, s. 30-31.

⁴³Tak J. Jagieła, *Dopuszczalność...*, s. 34.

⁴⁴I. Kunicki, *Ustawowe...*, s. 24.

⁴⁵I. Kunicki, *Ustawowe...*, s. 30.

⁴⁶I. Kunicki, *Ustawowe...*, s. 29.

⁴⁷I. Kunicki, *Ustawowe...*, s. 28.

⁴⁸Por. wyroki SN: z 25 listopada 2009 r., II CSK 259/2009, LexPolonica nr 2300296 i z 14 lipca 2010 r., V CSK 30/2010, LexPolonica nr 3027533.

⁴⁹Na takim założeniu oparł się również Sąd Najwyższy w wyroku z 4 grudnia 2008 r., I CSK 238/2008, LexPolonica nr 2072700, w którym została dopuszczona możliwość wydania wyroku częściowego będącego jednocześnie wyrokiem wstępnym.

⁵⁰W. Broniewicz, *Warunki uwzględnienia powództwa*, PiP 2003, nr 3, s. 33-37.

⁵¹Dopuszczalność drogi sądowej, jurysdykcja krajowa, zdolność sądowa stron, zdolność procesowa stron, należyty skład organów strony niebędącej osobą fizyczną, zawisłość sporu, powaga rzeczy osądzonej, zapis na sąd polubowny oraz niezłożenie przez powoda w wypadkach przewidzianych przez ustawę kaucji aktorycznej.

⁵²Legitymacja procesowa obu stron, interes prawny powoda w uzyskaniu rozstrzygnięcia co do istoty sprawy, niezupełny (naturalny) charakter roszczenia materialnego (zobowiązania), o jakie chodzi w powództwie, sprzeczność powództwa ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem przytoczonego w nim prawa lub z zasadami współżycia społecznego, zrzeczenie się roszczenia (procesowego) w procesie, który toczył się uprzednio, oraz zawarcie ugody w takim procesie.

⁵³Rzeczywiste istnienie względnie nieistnienie przytoczonej w powództwie normy prawnej

indywidualno-konkretnej, prawa lub stosunku prawnego.

⁵⁴Por. K. Piasecki, w: *Kodeks...*, s. 1495.

⁵⁵Według proponowanego podziału do sfery zasady należy przypisać m.in. kwestię zwolnienia z długu dokonanego przez powoda oświadczeniem woli odnoszącym się do długu jako całości (np. przy użyciu słów „za ten samochód nic nie musisz już płacić”), do sfery wysokości należy zaś kwestia zwolnienia z długu dokonana oświadczeniem woli odnoszącym się do części długu (np. przy użyciu słów „zapłać mi tysiąc złotych mniej niż się umawialiśmy”). Jako kolejny przykład można wskazać, że problem przedawnienia przynależy do sfery zasady, jeśli zarzut przedawnienia dotyczy całego roszczenia o świadczenie jednorazowe. Jeżeli zaś pozwany podnosi zarzut przedawnienia jedynie co do części roszczenia (poszczególnych rat lub poszczególnych świadczeń okresowych) lub powód powołuje się na przerwanie biegu przedawnienia części roszczenia, zagadnienie przedawnienia mieści się w sferze wysokości. Niektóre kwestie pozostaną natomiast zawsze w sferze wysokości, jak np. przyczynienie się poszkodowanego do powstania lub zwiększenia szkody (art. 362 k.c.), miarkowanie kary umownej (art. 484 § 2 k.c.) bądź też miarkowanie odszkodowania (art. 440 k.c.), gdyż wymienione instytucje nie wpływają na istnienie roszczenia.

⁵⁶Zob. I. Kunicki, *Związanie sądu wydanym orzeczeniem w procesie cywilnym*, Warszawa 2010, s. 208 i powołane tam piśmiennictwo.

⁵⁷Zob. np. wyroki SN: z 1 grudnia 1999 r., I PKN 401/99, OSNAPiUS 2001, nr 8, poz. 259, z 16 czerwca 2009 r., V CSK 470/2008, LexPolonica nr 2042560, z 30 marca 2011 r., III CSK 165/2010, OSNC 2011, nr 12, poz. 137 i z 9 sierpnia 2012 r., V CSK 153/2011, LexPolonica nr 4950444. Tak również E. Gapska, *Czynności...*, s. 94; K. Piasecki, w: *Kodeks...*, s. 1497; A. Jakubecki, w: *Kodeks...*, s. 1004; M. Manowska, w: *Kodeks...*, s. 589; częściowo odmiennie A. Góra-Błaszczkowska, *Orzeczenia...*, s. 37, według której związanie sądu wyrokiem wstępnym oznacza obowiązek przyjęcia, że w chwili jego wydania konkretne rozstrzygnięcie kwestii wstępnej było usprawiedliwione, nie zaś zakaz podważania zasadności dochodzonego roszczenia po jego uprawomocnieniu; w literaturze i orzecznictwie przedwojennym odmawiano wyrokowi wstępnemu prawomocności materialnej, przyjmując, że ustala tylko jedną przesłankę faktyczną rozstrzygnięcia (J. Litauer, *Komentarz do procedury cywilnej*, Warszawa 1933, s. 202; L. Peiper, *Komentarz...*, s. 714), przy czym obecnie pogląd ten ma znaczenie wyłącznie historyczne.

⁵⁸Zob. I. Kunicki, *Związanie...*, s. 264.

⁵⁹P. Rylski, *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk, Warszawa 2010, s. 308-310.

⁶⁰I. Kunicki, *Ustawowe...*, s. 27; A. Jakubecki, w: *Kodeks...*, s. 1005; M. Manowska, w: *Kodeks...*, s. 590.

⁶¹M. Jędrzejewska (w opracowaniu J. Gudowskiego), w: *Kodeks...*, s. 31; A. Góra-Błaszczkowska, *Orzeczenia...*, s. 36.

⁶²W doktrynie i orzecznictwie dopuszczona została wprawdzie możliwość wniesienia skargi o wznowienie postępowania od wyroku wstępnego (K. Weitz, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, t. 2, Warszawa 2012, s. 447; postanowienie składu siedmiu sędziów SN z 30 listopada 1993 r., III

AZP 18/93, LexisNexis nr 334072, OSNCP 1994, nr 6, poz. 122), niekiedy z zastrzeżeniem, że może to nastąpić do momentu wydania wyroku końcowego (M. Manowska, *Wznowienie postępowania w procesie cywilnym*, Warszawa 2008, s. 100-104), co umożliwiłoby uwzględnienie faktów i dowodów wykrytych po wydaniu wyroku wstępnego przez wniesienie takiej skargi. Stanowisko to budzi jednak istotne zastrzeżenia, gdyż wznowienie powodowałoby prowadzenie w tym samym czasie dwóch odrębnych spraw o to samo roszczenie procesowe przed dwoma różnymi składami orzekającymi.

⁶³Np. materialnoprawnego oświadczenia o zwolnieniu z długu lub dokonaniu potrącenia złożonego po uprawomocnieniu się wyroku wstępnego.

⁶⁴T. Wiśniewski, *Przebieg...*, s. 287.

⁶⁵I. Kunicki, *Ustawowe...*, s. 27.

⁶⁶J. Litauer, *Komentarz...*, s. 202; M. Rafacz-Krzyżanowska, *Kilka uwag o zarzucie przedawnienia*, „Nowe Prawo” 1957, nr 11, s. 133; wyrok SN z 8 kwietnia 2011 r., II CNP 53/2010, LexPolonica nr 4144587.